

POSTANOWIENIE

Dnia 29 kwietnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Frąckowiak (przewodniczący)

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z wniosku A. M.
przy uczestnictwie J. W., B. B.-S. i A. F.-S.
o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 29 kwietnia 2016 r.,
skargi kasacyjnej uczestniczki A. F.-S.
od postanowienia Sądu Okręgowego w W.
z dnia 21 października 2014 r.

**uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania, pozostawiając
temu Sądowi rozstrzygnięcie
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

A. M. wniosła o zmianę postanowienia Sądu Rejonowego w W. z 3 grudnia 1982 r., II Ns .../82, stwierdzającego, że spadek po A. M. nabyły wnuki: S. B.-S. i J. W. z d. M. po 1/2 części każde.

Postanowieniem z 4 czerwca 2013 r. Sąd Rejonowy w W. oddalił wniosek. Sąd ten ustalił, że A.M. zmarła 6 sierpnia 1981 r. jako wdowa. Miała dwoje dzieci: syna T., który zmarł 8 lipca 1967 r., pozostawiając córkę – J. W. oraz córkę D. B.-S., która 21 stycznia 1982 r. złożyła przed notariuszem oświadczenie o odrzuceniu spadku po swojej matce, wskazując, że do kręgu spadkobierców należeć będą jej synowie B. B.-S. i S. B.-S.

W toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po A. M. wszczętego na wniosek S. B.-S., pełnomocnik uczestnika B. B.-S., jego ojciec K. B.-S., na rozprawie 10 września 1982 r. oświadczył, że w imieniu syna odrzuca spadek po A. M. Żaden z uczestników postępowania nie ujawnił wówczas, że B. B.-S. miał już małoletnią córkę A. W tej sytuacji Sąd Rejonowy stwierdził, że spadek po A. M. dziedziczą z mocy ustawy jej wnuki: S. B.-S. i J. W. z d. M. po 1/2 części.

Pełnomocnictwo do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku ze względu na wagę i skutki złożenia takiego oświadczenia musi być pełnomocnictwem szczególnym i precyzyjnie określać treść oświadczenia, jakie ma złożyć pełnomocnik w imieniu spadkobiercy. Sąd Rejonowy uznał, że pełnomocnictwo udzielone 3 czerwca 1982 r. przez B. B.-S. ojcu K. B.-S. o treści: „upoważniam mego ojca K. (...) do dokonywania wszelkich czynności prawnych związanych z przypadającym na mnie spadkiem po A. M. z domu S.” było pełnomocnictwem ogólnym i nie upoważniało do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku. Z zeznań uczestnika B. B.-S. złożonych w niniejszej sprawie wynika niewątpliwie, że nie obejmował on świadomością upoważnienia pełnomocnika do złożenia oświadczenia w przedmiocie odrzucenia spadku.

Skoro pełnomocnictwo udzielone K. B.-S. nie zawierało wyraźnego umocowania do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu B. B.-S., to oświadczenie złożone przez K. B.-S. w imieniu syna było nieskuteczne. W tej sytuacji nie ma zastosowania art. 931 § 1 k.c. w zw. z art. 1020 k.c., zgodnie z którym udział spadkowy, jaki przysługiwał odrzucającemu spadek, przypada jego

dzieciom. Skoro B. B.-S. nie został skutecznie wyłączony od dziedziczenia po A. M., to wnioskodawczyni nie jest jej spadkobierczynią, a zatem nie jest zainteresowanym w rozumieniu art. 679 § 2 k.p.c. w uzyskaniu rozstrzygnięcia, o które ubiega się w niniejszym postępowaniu. Brak legitymacji czynnej wnioskodawczyni do zażądania zmiany postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku po A. M. zadecydował o oddaleniu wniosku. Z takim wnioskiem mógł wystąpić B. B.-S., ale w terminie wskazanym w art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c., gdyż był on uczestnikiem postępowania spadkowego po babce. O odrzuceniu spadku w jego imieniu dowiedział się jednak w 2003 r., a zatem już dawno upłynął okres jednego roku, w ciągu którego mógł zabiegać o zmianę postanowienia spadkowego.

Postanowieniem z 21 października 2014 r. Sąd Okręgowy w W., w uwzględnieniu apelacji wnioskodawczyni od postanowienia Sądu Rejonowego z 4 czerwca 2013 r., zmienił to postanowienie oraz postanowienie Sądu Rejonowego z 3 grudnia 1982 r., II Ns .../82 i stwierdził, że spadek po A. M. z d. S., zmarłej 6 sierpnia 1981 r., na mocy ustawy nabyły wnuki: J. W. z d. M. w 1/2 części, S. B.-S. w 1/4 części oraz B. B.-S. w 1/4 części oraz stosownie orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Okręgowy uznał, że zaskarżone postanowienie podlega zmianie, choć nie z przyczyn wskazanych przez skarżącą w apelacji. Sąd Okręgowy zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego i ich ocenę prawną, z wyjątkiem poglądu o braku legitymacji czynnej wnioskodawczyni w niniejszej sprawie. Zgodnie z art. 679 § 2 k.p.c. wniosek o wszczęcie postępowania o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku może zgłosić każdy zainteresowany. Składając wniosek w niniejszej sprawie wnioskodawczyni swój interes prawny wywodziła z tego, że wobec odrzucenia spadku przez B. B.-S. jako jego córka nie została wezwana do udziału w sprawie jako uczestniczka postępowania spadkowego. Po odrzuceniu spadku przez ojca byłaby bowiem spadkobierczynią ustawową swojej prababci A. M. w udziale 1/4. W świetle tych okoliczności Sąd Okręgowy uznał, że wnioskodawczyni miała interes prawny w żądaniu przeprowadzenia postępowania o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku po A. M. i nie utraciła go w toku niniejszego postępowania; ważność i skuteczność oświadczenia o odrzuceniu spadku na podstawie pełnomocnictwa

udzielonego przez B. B.-S. swojemu ojcu były w sprawie kwestią sporną, również w toku postępowania apelacyjnego. W tej sytuacji wniosek skarżący nie podlegał oddaleniu na podstawie art. 679 k.p.c. z przyczyn wskazanych przez Sąd Rejonowy, lecz w związku z jego rozpoznaniem i koniecznością ustalenia z urzędu prawidłowego kręgu spadkobierców zmarłej A. M., konieczna okazała się zmiana postanowienia spadkowego z 3 grudnia 1982 r. i stwierdzenie, jacy spadkobiercy ustawowi, i w jakich udziałach nabyli spadek po A. M.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Okręgowego z 21 października 2014 r. uczestniczka A. F.-S. zarzuciła, że zostało ono wydane z naruszeniem: - art. 679 § 2 k.p.c. przez błędną wykładnię i przyjęcie, że w celu skutecznego złożenia wniosku o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku wystarczające jest subiektywne poczucie posiadania interesu (bycie zainteresowanym) przez wnioskodawcę; - art. 670 k.p.c. poprzez jego zastosowanie i badanie sprawy z urzędu co do istoty przy braku legitymacji wnioskodawczyni do złożenia wniosku; - art. 679 § 1 k.p.c. w związku z art. 670 k.p.c. poprzez ich zastosowanie i dokonanie zmiany prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku z 3 grudnia 1982 r. przez uwzględnienie w porządku dziedziczenia uczestnika B. B.-S., który był uczestnikiem pierwszego postępowania i którego uprawnienie do żądania zmiany postanowienia ograniczone jest terminem jednego roku oraz istnieniem podstawy, której nie mógł powołać w pierwotnym postępowaniu.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Okręgowy, z odwołaniem się do art. 670 i 677 k.p.c., trafnie stwierdził, że sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. Jest on związany wnioskiem jedynie co do osoby spadkodawcy, natomiast krąg spadkobierców oraz sposób dziedziczenia przez nich ustala z urzędu.

W postanowieniu z 21 grudnia 2011 r., IV CSK 199/11 (nie publ.) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że z prawomocnym postanowieniem stwierdzającym nabycie spadku, mającym skutki materialnoprawne, wiąże się powaga rzeczy osądzonej

oraz domniemanie, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, jest spadkobiercą (art. 1025 § 2 k.c.). W art. 679 k.p.c. ustawodawca przewidział szczególny sposób zmiany takiego postanowienia, wyłączając w tym zakresie możliwość wznowienia postępowania (art. 524 § 1 k.p.c.). Postępowanie unormowane w art. 679 k.p.c., chociaż autonomiczne, ma charakter „wznowieniowy”. Uwidacznia się on w szczególności w tym, że zainteresowany, który był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, powinien wykazać - jak przy wznowieniu - szczególne przesłanki swego żądania, czyli podstawę, której nie mógł powołać w poprzednim postępowaniu oraz zachowanie rocznego terminu, który biegnie od chwili, w której uzyskał możliwość powołania się na nią.

Wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku mogą zgłosić wszyscy zainteresowani (art. 679 § 2 k.p.c.). Artykuł 679 § 1 k.p.c. poważnie ogranicza jednak uprawnienia do wystąpienia z takim wnioskiem w stosunku do osób uczestniczących w pierwszym postępowaniu spadkowym. Ograniczenia dotyczące tego kręgu zainteresowanych polegają na wyłączeniu uprawnienia do zgłaszania, jako podstawy żądania zmiany postanowienia, twierdzeń i wniosków dowodowych, które mogły być, a nie zostały, zgłoszone w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Celem ograniczenia jest to, by uczestnik poprzedniego postępowania nie mógł się domagać zmiany postanowienia na podstawie, którą mógł poprzednio powołać. Ograniczenie to traktuje się jako prekluzję uprawnienia. Jest ono podyktowane potrzebą ochrony stabilności stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem porządku dziedziczenia. Z tego też względu oraz z uwagi na wyjątkowy charakter uregulowania zawartego w art. 679 k.p.c., przepis podlega wykładni ścisłej, gdyż dopuszczenie możliwości zmiany prawomocnego postanowienia powinno być ograniczone (por. bogate orzecznictwo zacytowane w motywach postanowienia Sądu Najwyższego z 21 grudnia 2011 r., IV CSK 199/11).

Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego (por. postanowienie z 11 października 2013 r., I CSK 6/13, nie publ. oraz liczne orzeczenia przytoczone w jego motywach), ograniczenie terminem przewidzianym w art. 679 § 1 zd. drugie k.p.c. dla wystąpienia o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu

nabycia spadku dotyczy nie tylko uczestników tego postępowania, ale również ich następców prawnych. Ograniczenie terminem określonym w art. 679 § 1 zd. drugie k.p.c. w stosunku do następcy prawnego uczestnika pierwszego postępowania spadkowego nie ma jednak zastosowania wtedy, gdy legitymację do występowania w sprawie o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku wywodzi on nie z tego, że jest następcą prawnym któregoś z uczestników zakończonego prawomocnie postępowania, lecz z tego, że jako powołany do spadku powinien brać udział w pierwszym postępowaniu o stwierdzenie jego nabycia.

W taki właśnie sposób wnioskodawczyni tłumaczyła swoją legitymację do wystąpienia z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku po A. M. Powyższe nie oznacza jednak, że każda osoba twierdząca, iż jako powołana do spadku powinna brać udział w prawomocnie zakończonym postępowaniu o jego stwierdzenie, może doprowadzić do zmiany takiego postanowienia spadkowego, niezależnie od tego, czy okoliczności ustalone w postępowaniu zainicjowanym jej wnioskiem potwierdzą, że rzeczywiście - jako powołana do spadku - powinna uczestniczyć w poprzednim postępowaniu.

Legitymacja do zainicjowania postępowania nieprocesowego wszczynanego tylko na wniosek jest jedną z przesłanek materialnoprawnych rozstrzygnięcia, o wydanie którego zabiega osoba inicjująca postępowanie. Sprawy, o których mowa w art. 679 § 1 k.p.c. są wszczynane na wniosek i podlegają, zgodnie z art. 669 k.p.c., rozpoznaniu na rozprawie. Tylko oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy do złożenia wniosku inicjującego postępowanie nieprocesowe usprawiedliwia jego oddalenie na posiedzeniu niejawnym, stosownie do art. 514 § 2 k.p.c. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 30 stycznia 2015 r., III CSK 140/14, nie publ.). W innych przypadkach w sprawach zainicjowanych takimi wnioskami sąd musi w pierwszej kolejności zbadać legitymację osoby, która wystąpiła o zmianę postanowienia spadkowego do zainicjowania postępowania w takiej sprawie. Wniosek podlega oddaleniu po pierwsze wtedy, gdy okaże się, że podchodzi od osoby nielegitymowanej do jego złożenia, a po drugie wtedy, gdy legitymowana do jego złożenia osoba nie przeprowadziła dowodu, że spadek w całości lub części nabyła inna osoba niż wskazana w postanowieniu, a zatem gdy postanowienie

spadkowe jest zgodne z prawem.

Wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, wnioskodawczyni nie wykazała, żeby przysługiwała jej legitymacja do ubiegania się o zmianę postanowienia stwierdzającego spadek po A. M. Sąd ten, tak samo jak i Sąd Rejonowy, za nieskuteczne uznał oświadczenie złożone przez pełnomocnika ojca wnioskodawczyni – B.B.-S. o odrzuceniu spadku po babce A. M., a tylko skuteczne złożenie takiego oświadczenia uaktualniało zainteresowanie wnioskodawczyni jako zstępnej B. B.-S. w sprawie spadkowej po A. M. W apelacji od postanowienia Sądu Rejonowego z 4 czerwca 2013 r. wnioskodawczyni nie podniosła skutecznych zarzutów przeciwko stanowisku Sądu Rejonowego, że oświadczenie o odrzuceniu spadku może być wprawdzie złożone przez pełnomocnika ale wymaga ono pełnomocnictwa szczególnego, a takim pełnomocnictwem nie legitymował się ojciec działający w sprawie spadkowej za B. B.-S. Sąd Okręgowy zakwestionował też możliwość potwierdzenia przez B. B.-S. czynności jego pełnomocnika polegającej na złożeniu oświadczenia o odrzuceniu spadku po A. M. Te okoliczności sprawiają, że status zainteresowanego w sprawie spadkowej po A. M. w czasie, gdy toczyło się to postępowanie miał ojciec wnioskodawczyni.

Ma wprawdzie rację Sąd Okręgowy, o ile wskazuje, że kwestia skuteczności oświadczenia B. B.-S. o odrzuceniu spadku po A. M. okazała się sporna. Oznacza to, że wnioskodawczyni mogłaby być dopuszczona do udziału w toczącym się w 1982 r. postępowaniu ze względu na potrzebę wiążącego rozstrzygnięcia, czy jej ojciec skutecznie odrzucił spadek. Konsekwentnie mogłaby wówczas zabiegać o uznanie jej za spadkobiercę A. M. w związku ze skutecznym odrzuceniem spadku po tej osobie przez ojca powołanego do dziedziczenia w wyżej kolejności, i tylko ta okoliczność mogła uzasadniać przypisanie wnioskodawczyni statusu zainteresowanej w sprawie. Nie sposób jednak przyjąć, że mogłaby być zainteresowana w tym postępowaniu, gdyby jej intencją było zabieganie o stwierdzenie spadku na rzecz ojca, gdyby kwestia nieskutecznego odrzucenia przez niego spadku miała być bezsporna.

Powyższe nie oznacza, że po wydaniu prawomocnego postanowienia spadkowego, wnioskodawczyni może doprowadzić do zmiany tego postanowienia

na korzyść ojca, który jako uczestnik postępowania spadkowego nie składał w nim środków zaskarżenia i nie złożył wniosku, o jakim mowa w art. 679 § 1 k.p.c. Nie można zapominać, że sytuacja, w jakiej strony znajdują się obecnie istotnie różni się od tej, z którą one same i prowadzące to postępowanie sądy miały do czynienia w 1982 r. Wówczas sąd miał obowiązek z urzędu prawidłowo określić krąg spadkobierców A. M., o ile tylko wniosek o stwierdzenie nabycia spadku lub zwykły środek zaskarżenia (wówczas rewizję) od postanowienia wydanego w sprawie złożyłaby legitymowana osoba. Od 1982 r. w obrocie prawnym funkcjonuje prawomocne postanowienie stwierdzające nabycie spadku po A. M., a to postanowienie może być wzruszone tylko na zasadach określonych w art. 679 k.p.c. Zaakceptowanie stanowiska Sądu Okręgowego, że w postępowaniu wszczętym na podstawie tego przepisu z inicjatywy osoby, która - jak się okazuje - bezpodstawnie uważa się za powołaną do dziedziczenia i tym tłumaczy swoją legitymację w sprawie, może dojść do zmiany postanowienia spadkowego na korzyść uczestnika, który brał udział w prawomocnie zakończonym postępowaniu spadkowym, nie składał w nim dostępnych mu wówczas zwyczajnych środków zaskarżenia i nie złożył w terminie określonym w art. 679 § 1 k.p.c. wniosku o zmianę postanowienia spadkowego, prowadziłoby do obchodzenia tego przepisu.

Trzeba przypomnieć, że postępowanie przewidziane w art. 679 k.p.c. nie służy naprawieniu błędów sądu ani stron w postępowaniu spadkowym, a przewidziany w art. 670 k.p.c. obowiązek badania z urzędu, kto jest spadkobiercą, powstaje wtedy, gdy wniosek o zmianę postanowienia spadkowego składa ten, kto może wykazać swoje zainteresowanie w sprawie.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.